

EKLER ANDREA

A „teremtés szerelme”

Ágh István: Válasz hazulról

EKLER ANDREA (1971) Budapest

Szabad-e énekelni? – olvasható a kérdés Ágh István első kötetének címlapján. A *Válasz hazulról* című kötet mintha erre felelne. A költői szerepvállalás kérdéseire az eddigi alkotói pályára való visszatekintésben kaphat válaszokat az olvasó. A kötet verseiben az alkotói lét és az alkotás kerül középpontba. Ezt az olvasatot erősíti a kötet hetes tagolású szerkezete (a hét ciklus), valamint a keresztény ünnepkör és a néphit évkörének felidézése karácsonytól húsvéton, pünkösdön keresztül az új esztendőig. A hetes tagoláson belül a hármas szakralitásának és a négyes földi princípiumainak együttesét, ellentmondásos egységét a kötet meghatározó, visszatérő motívumai is hangsúlyozzák, jelentésük azonban bővül, módosul. Az utóbbi kötetek létösszegző igénye mellett itt saját és nemzedéke helyének, múlt és jelen kapcsolatának jövője kerül előtérbe az alkotás viszonylatában.

Az *Ellenstrófák* ciklus címadó versében a nyom motívumának jelentése, funkciója is átalakul. Az alkotás hátrahagyott nyomként szembeszegül az idővel, előhívja az emlékeket, az emlékezetet. A múlt és a jelen közötti feszültség feloldhatatlannak tűnik. Már nem csupán értékek különbözőségéről van szó, nem az értékvesztéstől való félelemről. A szakadék a régi és az új között szinte lehetlenné teszi a múlt, a régi megismerését, így az érték nem veszendő csupán, hanem ebből a perspektívából nézve eleve halottnak tűnik. A nyom, az alkotás azonban túlélheti a század- és ezredváltásokat, s benne az alkotó is tovább él. „Vér van a vers anyagában, / könny és füstszag és üszög, / amivel az elmúlt század / egyik túlélője által / utódjának átköszön.” Az ironia, amely gyakran keserű önironiával társul, nem az eljövendő nemzedékeknek, felnövő unokáknak otthont adó jövőre irányul, hanem a jelent célozza. „Fáraszt emlékeim terhe / annyi évtized után, / túl sokat gyűjtöttem össze, / s megvet, mintsem irigyelne / múltamért az új világ” (*Ellenstrófák*). Ironia vegyül abba a nem szűnő elégedetlenségbe is, amelyet a „rég” és „új” művészetfelfogás, alkotói szerep közötti ellentét vált ki. Az olyan alkotó, akinek fontos a minőség kérdése, akiben megfogalmazódik egy minőségeszmény, a tökéletesre törekszik. Ennek nyilvánvaló következménye egy állandó természetes elégedetlenség. A (teremtett) természet mindig megújuló tökéletessége mellett az emberi alkotás tökéletlen, azonban a jelen viszonylatában, más alkotások, „új” esztétikai szempontok, értékrendek vonatkozásában a „rég” költészet csak az alkotások keletkezésének idejét tekintve számíthat múltnak. A lírai én ironiája nem az „új esztétikára”, hanem a múlt semmibevételére és negatív megítéltségére irányul: „Elavult tárgy, ósdi forma / maga is, ki versbe fog.” Az *Isteni szarvasbogár* című versben teremtés és gép eltérő tökéletességének szembesítése által születnek erre vonatkozó kérdések és válaszok. Egyik alkotásban a Teremtő van jelen, a másikban a teremtett lény (ember) teremtése, amely nem lehet az előzőhöz mérhetően tökéletes. De mi az, ami ehhez mérhető? Lehet-e emberi teremtés tökéletes? Ha nem, lehet-e elavult bármi is? Az emlékezet rendezi az időben egymás után következőket egymás mellé. Az állandóan megújuló természettel vont párhuzam is az alkotás időtől független, állandó jelenidejűségét hangsúlyozza.

Az ebben a kötetben is kulcsfontosságú Krisztus-szerep az alkotói lét újraértelmezése szempontjából válik meghatározóvá. Az evangéliumi történet és a költői léttörténet összefonódva válik verssé. A költői lét stációi, a versek által felidézett ünnepkör és a mindennapi élet fordulói (születés, házasság, halál) egységet alkotnak a természettel. Minden él, a természetben az alkotó és alkotás is élettel telítődik, más, nem lineáris, tágabb térbe és időbe kerül. Megváltozik a költői beszéd perspektívája. Valahonnan ég és föld, szakrális és profán, múlt és jelen közül szól. A kereszt- és sorsváltás ideje, tere horizontális és vertikális egyszerre. A kereszt is másként teher. Egyfelől boldogság, harmónia, felemelkedés az „életre ébredés” (*Megragadt pillanatok*), a teljesség lehetőségének bizonyosságával; másfelől küzdelem a mélység lefelé húzó erejével, az állandó hiánnyal, a fenyegető semmivel. Az érték, az alkotás megkérdőjelezhetetlen bizonyosság, azonban jövőjét a jelen veszélyezteti. A költői szerep ebben a létszituációban a pünkösdrel vonható párhuzamba. Az alkotó ter-

mészetbe való bele- és visszaolvadásával – visszatéréssel egy tágabb „hazába”, megérkezésével a „kiindulópont” – az alkotás megújulást, reményt hozó pünkösdjének is el kell érkeznie: „A gyönyörű szép múlt biztosan megújul, / mert képzelet rendezi, / piros rózsahalom emléket hordozom, / s látom már pünkösdeni” (*Farsangi pünkösödés*). Ahogy a „Lélek szólásra indította” az apostolokat (ApCsel 2,4), a jövő generációkat kell megszólítaniuk az alkotásoknak, lehetőséget adni más értékek megismerésére, a teremtés és a zöld ág tavaszi megújulást hozó örömeiben való osztozásra.

Az Anya-Fiú kapcsolat is e költői szerepvállalás, alkotás szempontjából válik hangsúlyossá. A *fiú* megnevezés a falu szülöttjét, a haza gyermekét, de az ember számára az örök élet lehetőségét, reményét adó Fiút is jelenti. Benne, általa válhat ismét étellel telítetté a kihalófélben lévő táj, falu, ház, alkotás, a mindenkori múlt. Az anya egyesíti az édesanya, Mária, az anyaföld, a szülőföld képét. Befogadó és elfogadó, a kiindulópont, ahová mindig vissza lehet térni. Sarlós Boldogasszony, az áldott állapotban lévő Mária oltalma alatt történik az aratás, tágabb értelemben a munka gyümölcsének begyűjtése, az értékek összegzése, amely szükséges és elengedhetetlen a teremtett további életéhez. Anya, fiú és alkotás elválaszthatatlanok. Az, hogy az aratást már csak a fiú látja, hallja, érzékeli, nem végső, hanem pillanatnyi kiinduló állapot. A szülőföld benne él, benne éled újra, s válik újra méltóvá a harangszóra, a múlt alkotásban megújuló jelenléte által. Nagycsütörtök sorsvállalás, a teljesség bizonyosságát hozó magányos lelki tusa, s a gyász után a hazatérő fiúban s általa szólhatnak meg újra az elnémult harangok – „és kileng és ring és röppen és visszasüpped / valami az emberben, s talán már nem is a lélek, / egy másik személy lelke, vagy inkább a szülőföld / szerelmes szelleme, / s maga is zengéssé lesz, / ahogy az alvó vulkán, vagy ez a csöpp kisült fű” (*A nyári dél kiáradása*).

„Míg a harangok Rómába mentek, / bennünket igen magunkra hagytak” – írja a *Tornyaink gyászában*. Harang-idézése feleleveníti a sorsokat megéneklő harangok hangját – az ünnepét, a munkáét, a misére hívót, a delet jelzőt, a lélekharangét, a támadást vagy tüzet jelző félrevert harangét, a vidám, ébresztő harangét. Ilyen értelemben a harang is a teljességet szimbolizálja, hiánya, némasága pedig sérüléseket, sebeket, gyászt, háborút jelent a tökéletességben. A harang isteni és emberi találkozása, térben a szülőház és a temető között végigkíséri az emberi életet, szakralitásával átlényegítve azt. A templom hasonlóképpen ötvözi a szakralitás állandóságát és egy-egy adott közösség változó történetiségét. A Makovecz Imrének ajánlott létösszegző versben ragadja meg a templom mint mesteri alkotás időn átívelő, múltból jövőbe emelt lényegét. A vers utolsó, drámai részében az ember esendőségét, mulandóságát, az áldozat mértékét firtatva drámai kérdésben fejezi ki a nemzedéki veszteség fájdalmát, az ittmaradtak csillapíthatatlan hiányérzetét: „jó lenne, ha volna, // aki létünk igazolva / arra tudna megfelelni, / miért vagyunk úgy leosztva, / mintha nem okozná senki, // mennyi bűnt kell elkövetni, hogy legalább belénk csapva / nyilatkozna, ugyan mennyi / áldozat vár áldozatra, // míg a füst az űrt belengi, / hány oltárt kell még emelni / a Teremtés mintájára, / néma zsoldárt hagyva hátra?” (*Néma zsoldár*).

Ez a nemzedéki fájdalom, szorongás, hiányérzet alapvetően meghatározza a kötet verseinek hangnemet, amely az előző kötetekben domináns elégikus, lírai hangnem helyett inkább ironikus, néha szatírába hajló. Az *Ártatlan bujtogató* és a *Fölragyogtak a papírszárnyak* ciklusok versei nemzedéki vallomások, baráti ölelések, mesterek előtti főhajtások. Nem egyszerűen tisztelgő vagy köszöntő versek, egy kulturális, történelmi szempontból összetartozó közösség „nyomai”. Ágh István, Buda Ferenc, Ferencz István, Kiss Benedek, Bella István, Oláh János, Mezey Katalin és sokan mások nemcsak nemzedéki és alkotótársak, de sorstársak is. Barátságuk, közös útjuk alkotásaikban, értékrendjükben is találkozik.

A nemzedékek kapcsolatában mindig meghatározó az idő kérdése. Ágh István múlt és jelen lentmondásos kapcsolatában a jövő lehetőségeit keresi. A század- és ezredforduló meghatározó élménye törvényszerűen a privát és kulturális emlékezet, a generációk különbsége és kapcsolata felé irányítja a figyelmet. Az állandó ismétlődés mellett a „túlélők” alapélménye a változás. A megváltozott emberi, tárgyi környezetben az alapvető jelrendszerek értelmezése is megváltozik – „a falut megette a temető, / bár a nevek most is ugyanazok, / mégis minden mást jelent, mint ami”; „bár a nevek most is ugyanazok, / mégis minden mást jelent, mint ami” (*Már csak a hang*). A mindenkori jelenben az elődök tapasztalata, bölcsessége ellenére mégis mindig minden generáció újakezdi a keresést, másként, de újra – „Kívánnék szerencsés utat, de hogy számukra mit jelent / a szerencse, és mit az út, most még nem gondolnak bele, / s ahogy majd az idő halad, amit a kívánság kivált, /

nem ugyanazt jelenti már, ha mindennek más a neve” (*Bújócska-játék*). A név motívuma a kötet verseinek vonatkozásában a világban való lét és az alkotói lét szempontjából is meghatározó. A teremtéshez visszakanyarodva, amit az *alkotó* kimond, az *van*. A világ létezőinek változásával „nevek” születnek és tűnnek el. Az új világ új neveket, szavakat szül, amelyek másként neveznek meg valamit, valakit, más tartalommal telnek meg, így nemcsak jelentésük tér el, de más nyelvi világ is épül belőlük, amely meghatározza az embert körülvevő valóságot is.

Az új évszázad, új évezred valóságában született versek egy változásért küzdő – 1956-ra gondolva –, harcoló nemzedék csalódottságát fejezik ki. Az előző rendszer alattomos továbbélésében, mechanizmusainak állandóságában, az egyéni és nemzeti emlékezetvesztésben, az esztétikai paradigmaváltás módjában, eszközeiben, emberekben és folyamatokban. Egy olyan nemzedék tagjai számára, akik a szabadságért, változásért folytatott küzdelmük stigmáit viselik, rendkívüli jelentőséggel bír az emlékezet. A költői szerepvállalás kereszt, sorsvállalás. Az emlékezés számukra nem köldöknézés, hanem jövő felé fordulás, az alkotóvá válás, az alkotás része. Ahogy Ágh István a már címében is hagyományba épülő versében fogalmaz: „Hát ezért hídfő mindegyik sírkő / oly hazába, mely tükre az égnek, / élet, miképpen fű nő a szívből, / s semeidből az elődök néznek, // egy nemzetségre való sírhalmot / ápolsz, neveket fejtesz mohából, / s mondod, mondod az eleven hantok / múltját, magadba fojtott sírással” (*Haza a mélyben*).

A mester, barát Juhász Ferenc előtti tisztelgése is a túlélők, őrzők, tanúk közös emlékezetének szükségességét hangsúlyozza – „vannak még dolgok, melyekről csak ketten tudunk, / mert kizárólag a mi emlékezetünkben maradhattak meg, / s lassan már csak mi élünk, akik egy korszak / tanúi lehetünk” (*Üdvözet Juhász Ferencnek*).

A felejtéssel szemben Ágh István az alkotásokat helyezi a „küzdőtérre”. Esztétikai, művészetelméleti összegzései (*Az utolsó változat, Bűnbeesés előtt, Ezredvégi recept az író fölépítéséhez, Second hand*) fájó, maró iróniájuk mellett rendkívül szellemesek is. Ezek a versek tökéletesen meghatározzák a lírai én térbeli pozícióját, a kötet verseinek alkotói nézőpontját is. Ahogy időben, úgy térben is közties helyzetben van az alkotó. Földi gyökerekkel, kötődéssel, mégis, ahogy időben vissza és előre, itt letekintve, az Alkotó hetedik napi tapasztalatával, bölcsességével. Azonban ő nem pihen. A barátok sírjait stációkként járja végig, párbeszédre hívja őket, az általuk ismert közös nyelven, mert számára a vers is a mindenség része – „ránk hagyott ígékben ver meghasadt szíved, és verseid / muzsikája a lelked, s azonképpen még a föld is te vagy” (*Mindenszentek a Farkasréten*).

A Hitel folyóirat évfordulójára írott verse (*Fölragyogtak a papírszárnyak*) a művészet, a költészet szabadságának verse is. A szabadságnak ez az élménye annak adatik meg, aki elszenvedte hiányát is, abban él leginkább a művészet természetes igénye a szabadság iránt. Ezért is olyan fájó számára a nemzedéki történetek emlékeit felidézni s mint közös történelmünk lapjait forgatni. *A kommunisták különleges ártalmáról, az Alvó máglya, Az utolsó változat* sorai ezredvégi képekként peregnek, kritikusan, ironikusan, rámutatva a visszasságokra: „Módszerekben volt a különbség a régi új célok között / tán hogy esetleg kulturáltabb, s feltétlenül kellemesebb, / a káderek elődeiknél feltűnően fiatalabbak, / de a hálót most is csak a népre kellett kivetniük /.../ S nem marad senki egyedül, kezükben okostelefonnal, /.../ és nincsen szó és gondolat a tematizált híren kívül, / mintha isteni narratívát folytattak volna Isten ellen, / ahogy a művészt kreatív semmittevésre buzdították” (*Az utolsó változat*). *A Bűnbeesés előtt* már nem „csak” nemzedéki kiáltás, ars poetica, hanem kiállítás a szabadság, a szeretet, az alkotás, a költészet értékeiért szemléletmódtól függetlenül; és az időben előrehaladva, egymás mellé rendeződve, kapcsolatukban egymásért, az emberért. „Minket nem a művészet műhelymunkája vonzott egymáshoz, / s nem befolyásolt a korkülönbség, s más életrajzi adat, / a művészet a lelkiállapotunk volt, melyben napjaink égtek, /.../ a létezéshez nagyobb kreativitás kellett, mint a művészethez, / hogy a szabad lélek, a szív ereje tisztán tartasson mégis / a szabadon kibomló, töretlen művészet érdekében, / hiába nyüzsgött az aljasság kitinpajzsos, ízeltilábú világa, / folyt az ármány hátsóudvari mákgubó főztje tömény szesz gyanánt, / közös élményünk volt a szeretet az akasztófák országában.”

A vers címe az édenkertet idézi, a szeretet, ártatlanság, tökéletesség idejét és terét. A kert-motívum a versekben egy elvesztett, vágyott ideát idéz gazdag irodalmi párhuzamaival, azonban nem a múlt nosztalgikus idealizálása. A kert a haranghoz hasonlóan az emberi lét tere és a létezés lenyomata. Az Édenkert és a sírkert között gyermekkori, hazai, idegen, bűnös, képzeletbeli kertek őrzik az emberi nyomokat. A kert elbocsájt és befogad. S nem utolsósorban az alkotás belső tere.

Szabad-e énekelni? A kötet verseinek válasza: Kell! Megénekelni a maradandót, a változást, a személyest, az emberit, az életet, a halált, a történelmet, a múltat, a jelent, a pusztuló falut és világokat, a harangot, a kertet, a barátságot, a sorsközösséget, a hazaszeretetet, a magyar zászlót, az anyanyelvet, a himnuszt, a honvágyat, az örömet, a bánatot. Kész a leltár? Korántsem. Mindazt, ami emberi. Ami által a pusztulás, kiüresedés, értékvesztés ellenére benne, vele mégis marad valami „nyom”, érték – „marad, / mint Magyarország egyik országrésze” (*Válasz hazulról*). Kell énekelni, mert számomra Ágh István kötetének jövőre irányuló „válasza”, hogy a „jövő elől menekült” visszatekintés magányában az elhagyott, kiüresedett tájban az alkotás kiválasztott szépsége felülírja a „túlélés rettenetét”. Inkább a továbbélés, az „örök” élményének esélyét adja meg, mert „megteltek feszültséggel az ihletett szavak, / ahogy az alkotás lendülete betöltötte az anyanyelvet, / s képessé tette a kifejezést egy másik teremtségre, / melyben az anyag megéled saját szelleme által. // Így még a legszomorúbb vers is vigasztaló valamiképpen, / mert a teremtés szerelme fogja százszorszép aurába” (*Üdvözet Juhász Ferencnek*). (Nap, 2015)

